

Δονήσεις και δίοδοι

Καταμερισμοί και αναθέσεις

A. Ποταμιάνου

Αγαπητοί συνάδελφοι,

Ο φιλόσοφος Παρμενίδης ο Ελεάτης στο έργο του «Περί φύσεως» έλεγε ότι πρέπει με συνέπεια να αναλογιζόμαστε όχι μόνον όσα προσφέρονται στην ματιά μας, αλλά και όσα διαφεύγουν και παραλείπονται.

Ο τίτλος που δόθηκε σ'αυτές τις συναντήσεις «Ψυχανάλυση και Ψυχοσωματική» δηλώνει την πρόθεση να σκεφθούμε τις σχέσεις και τις διαφορές των δυο προσεγγίσεων. Όμως εγώ σας προτείνω να εστιάσωμε αρχικά την προσοχή σ'αυτό στο οποίο και οι δυο προσεγγίσεις παραπέμπουν : την ψυχοσωματική ενότητα. Πεδίο της ψυχαναλύσεως είναι η ψυχική πραγματικότητας, ενώ η Ψυχοσωματική αναφέρεται κυρίως στην σωματική. Και οι δυο όμως παραπέμπουν σε πεδία λειτουργίας της ανθρώπινης ψυχοσωματικής ενότητας, καθορίζοντας προσεγγίσεις και αποστάσεις μεταξύ των συντελεστών που την αποτελούν.

Η αναφορά σε μία ψυχοσωματική οντότητα ευαίσθητη σε όσα την περιβάλλουν, η οποία παρέχει απαντήσεις σε όσα την αγγίζουν, δεν απαλείφει τις διαφορές μεταξύ των στοιχείων που την συνθέτουν. Τα βιώματα κάθε ατόμου κινητοποιούν διαδικασίες ψυχικές και σωματικές, αλλά όσα συμβαίνουν στα δυο πεδία δεν ταυτίζονται ούτε ως προς την μορφή, ούτε ως προς τις εκδηλώσεις. Επίσης τα περάσματα από το ένα πεδίο στο άλλο, κάθε άλλο παρά ομοιόμορφα αποτελέσματα παρέχουν.

Αναλογιζόμενοι την λειτουργία των δυο συντελεστών – δηλαδή του σώματος και του ψυχισμού – που είναι φορείς εντάσεων, αλλά και

δυνατοτήτων μεταλλαγών, χάρις στην ενέργεια που τους κινεί, οι ψυχοσωματίζεται της σχολής Παρισίων, στην οποία ανήκω, τονίζουν ότι τόσο το σώμα, όσο και ο ψυχισμός, σφραγίζονται είτε από μία εξέλιξη η οποία ευνοεί την πολυπλοκότητα, μειώνοντας με τον χρόνο που περνάει την εξάρτηση του ενός πεδίου από το άλλο και ελέγχοντας κατά το δυνατόν τις δονήσεις μεταξύ των δύο · είτε οι δυο συντελεσται υπόκεινται σε κάμψεις ανοίγοντας τον δρόμο σε παλινδρομήσεις.

Εδώ ανοίγω μία παρένθεση.

Στο γραπτό κείμενο που έδωσα στην Εταιρεία, αναφέρομαι σε κλινικά παραδείγματα και σε στοιχεία που συνδέονται με αυτά. Σήμερα ο χρόνος δεν επιτρέπει να τα παραθέσω. Μπορείτε να τα διαβάσετε στο σχετικό δημοσίευμα. Εδώ θα πω μόνον ότι κατά την γνώμη μου οι βιωματικές εμπειρίες και οι απαντήσεις μας σ' αυτές συνθέτουν ένα δίκτυο τάξεως και αταξίας που χρειάζεται εκάστοτε την στάθμιση των μεταβλητών που το συνθέτουν και κυρίως των μεταλλαγών που αυτές εισάγουν στην κατεύθυνση της προϊούσας ή της παλίνδρομης φοράς.

Δεν θα μιλήσω λοιπόν για το γίγνεσθαι ψυχισμού και σώματος στο οποίο αναφέρομαι στο γραπτό κείμενο. Εδώ θα εκφράσω μόνον την άποψή μου που είναι ότι αν και οι ψυχαναλυταί ενδιαφέρονται κυρίως για τα ψυχικά δεδομένα, ωστόσο οι διασταυρώσεις, οι ανταλλαγές, τα περάσματα μεταξύ των πεδίων της ψυχοσωματικής ενότητας παρέχουν μαρτυρία για το ότι δεν είναι σκόπιμο να εστιάζεται η προσοχή μας σε όσα συμβαίνουν σε ένα μόνον πεδίο χωρίς αναρώτηση για το πώς αυτά επιδρούν στο άλλο πεδίο.

Δεν είναι αυτονόητο ότι διαχωρίζοντας τα πράγματα σύμφωνα με την δράση τους στο ψυχικό ή στο σωματικό επίπεδο μπορούμε να αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά τυχόν δυσκολίες. Είναι ίσως πιο χρήσιμο να παρακολουθεί κανείς την ροή των διεγέρσεων – εσωτερικών και εξωτερικών– ανάλογα με τις μεταβλητές που κυριαρχούν κάθε φορά σε

κάθε πλαίσιο, παρακολουθώντας τις εντάσεις που δημιουργούνται σε κάθε άτομο και τα μέσα με τα οποία εκάστοτε αντιμετωπίζονται. Ως εκ τούτου προσωπικά έχω επιλέξει να αναφέρομαι στην ψυχοσωματική ενότητα στην οποία δρουν καταμερισμοί και περάσματα μεταξύ των συντελεστών που την συνθέτουν. Τα περάσματα από ένα επίπεδο σε άλλο είτε ανοίγουν δρόμους προς προϊούσα εξέλιξη, είτε ορίζονται από ψυχαναγκασμούς επαναλήψεων, είτε συνθέτουν κυλίσματα αποδιοργανωτικά. Σε στιγμές κρίσεως οι ενεργειακές φορτίσεις συχνά εμπλέκουν την ψυχοσωματική ενότητα ως σύνολο. Εξ'άλλου σε στιγμές ή φάσεις της ζωής κάθε ατόμου μπορεί να γίνουν αισθητές κάποιες διακυμάνσεις. Μπορεί οι γραμμές των απωθήσεων, των αρνήσεων, των υστερικών ταυτίσεων, να διασταυρώνονται με διαψεύσεις, με κινήσεις που σβύνουν τα αντικείμενα, με διαδικασίες προβολών ή με φάσεις μελαγχολίας.

Οποσδήποτε, ανεξαρτήτως του τι συμβαίνει στην κάθε περίπτωση, θεωρώ σημαντική την παρακολούθηση της ποικιλίας των μορφών οργανώσεως που μπορεί να υιοθετήσει μία ψυχοσωματική οντότης, στην οποία δρουν περάσματα και καταμερισμοί, μοιράσματα και αναλήψεις, κάμψεις και λειτουργικές επανεκκινήσεις. Το ερώτημα «γιατί αυτή η μορφή ανέκυψε σ'αυτή την συγκεκριμένη στιγμή σ' αυτό το πεδίο και ποιες είναι οι συνέπειες»; μου φαίνεται αναγκαίο.

Έτσι, διάλεξα σήμερα να μιλήσω για δονήσεις, για διόδους, για καταμερισμούς και αναθέσεις που καθορίζουν στην ψυχοσωματική ενότητα είτε πορεία προϊούσα, είτε παλινδρομήσεις. Βέβαια ο χρόνος της αναγνωρίσεως της ψυχικής μας πραγματικότητας είναι χρόνος δύσκολος, χρόνος οδύνης, που συχνά εμπλέκει και σωματικές διαταράξεις. Συνδέεται με όλα όσα στην πρόοδο της ζωής καλούμεθα να εγκαταλείψουμε ως προσδοκίες ή ως αντιστάσεις. Συνδέεται επίσης με το ότι οι αλλαγές είναι δύσκολες και συνεχίζονται σ' όλο τον χρόνο της ζωής μας. Ποτέ δεν μπορούμε να ελέγξουμε πλήρως τις πιθανότητες που μας προσφέρονται, ούτε τις απαντήσεις μας σ'αυτές.

Δίοδοι και καταμερισμοί :

Είναι γνωστό σε όλους ότι η σωματική και η ψυχική διαθεσιμότης συνοδεύει όλες τις ανθρώπινες βιωματικές εμπειρίες. Ξέρομε ότι οι διεγέρσεις συνιστούν κέντρισμα, το οποίο θέτει σε κίνηση διαδικασίες που διαταράσσουν την ψυχοσωματική ομοιόσταση και σταθερότητα, επιφέροντας αλλαγές. Ξέρομε επίσης ότι ωρισμένοι παράγοντες (κόπωση, μοναξιά, μόνιμοι εκνευρισμοί, συναισθηματικές δονήσεις, ρήξεις) διευκολύνουν σωματικές και ψυχικές αναταράξεις, και ενίοτε συντελούν στην εμφάνιση ωρισμένων ασθενειών. Οι παράγοντες αυτοί ασφαλώς δεν έχουν όμοια δράση σε όλους, ούτε εξ άλλου και στο ίδιο άτομο σε οποιαδήποτε στιγμή της ζωής.

Εάν εμφανισθούν τάσεις παλινδρομήσεως, και εαν η παλινδρόμησις δεν περιορισθεί στο πεδίο του νοητικού ή στο πεδίο της συμπεριφοράς αλλά συνεχισθεί στο σώμα, το σώμα δηλώνεται ως τόπος στον οποίον οι σωματικές καθηλώσεις χρησιμεύουν ως σημεία προσδέσεως της ενέργειας οδηγώντας σε στικτικές κρίσεις και σε επανοργάνωση. Σε κάποιες περιπτώσεις όμως εμφανίζονται παλινδρομήσεις οι οποίες ακολουθούν φορά αντιεξελικτική, ενίοτε μέχρι και θανάτου. Ένα παράδειγμα παρέχουν ασθενείς οι οποίοι μετά από μία σοβαρά λοίμωξη μένουν εκτεθειμένοι σε διαταραχές που εμπλέκουν το ένα σωματικό σύστημα μετά το άλλο.

Σωματικές εμπλοκές, λιγότερο ή περισσότερο διαταρακτικές, διαπιστώνονται κυρίως σε στιγμές εντάσεων όταν το σώμα γίνεται αποδέκτης ώσεων που δεν υπόκεινται σε διεργασίες μετατροπής και μετατοπίσεων, όπως τις βλέπομε σε ένα υστερικό ή ένα φοβικό άτομο, ούτε στις απομονώσεις που χαρακτηρίζουν τον ψυχαναγκαστικό. Οι ενορμητικές ώσεις αποφορτίζονται κυρίως μέσω συμπεριφορών και πράξεων (ακράιο παράδειγμα ωρισμένες αυτο-ακρωτηριαστικές συμπεριφορές των ψυχωσικών) ή μέσω σωματικών εκδηλώσεων.

Οι δυσκολίες εσωτερικεύσεως και ψυχικής εντάξεως ωρισμένων μορφωμάτων, οι αδυναμίες σταθερότητας και πυκνότητας των αναπαραστάσεων, οι συρρικνώσεις του Εγώ, συχνά συνθέτουν παθολογία κατά την οποία η υπερεπένδυση των εξωτερικών γεγονότων, η κατασίγαση των συγκρούσεων και η φτωχή φαντασιωσική ζωή καθιστούν την σκέψη χρηστική. Σε άλλες περιπτώσεις η κατάθλιψη κυριολεκτικώς αδειάζει έως τα θεμέλια τον ψυχισμό, ενώ το σώμα πάσχει. Οι ενορμητικές ώσεις σιγούν · δεν εμφανίζονται διεκδικήσεις ή ενοχή.

Προκειμένου να τονίσει ότι οι διαδικασίες αυτές οργανώνονται ώστε να αντισταχθούν σε όσα ο ψυχισμός δεν θέλει να αποδεχθεί, ο Α. Green (1993) χρησιμοποίησε τον όρο «εργασία του αρνητικού» με την έννοια του αρνητικού που δουλεύει μέσα μας και δεσμεύει τον ψυχισμό καθορίζοντας την δράση μηχανισμών αρνήσεως, απωθήσεων, διαψεύσεων, αποκλεισμών.

Για ωρισμένους όμως θεραπευομένους, όπως έδειξα σε παλαιότερο δημοσίευμα, οι αρνητικές διαδικασίες αποτελούν πόλο έλξεως (Potamianou, 2008α). Ένας αναλυόμενος μιλούσε για το σαγηνευτικό βίωμα ενός στροβίλου που ισοπεδώνει κάθε εμπόδιο και σβύνει τους περιορισμούς. Ένας άλλος έβλεπε «το νερό να κυλάει και να χάνεται. Αναφερόταν σε όσα διαλύονται «όπως» έλεγε «θάθελα να διαλυθώ και εγώ». Άλλος αναφερόταν σε ρεύμα «που σε ελκύει σαν μαγνήτης γιατί στο πέραςμα του θα παρασύρει ό,τιδήποτε υψώνεται και κρατιέται ως μορφή». Σημείωνα (σελ. 70) ότι μπορεί κανείς εδώ να σκεφθεί ότι επικρατούν παθητικές επιθυμίες ή να αναφερθεί σε τάσεις οι οποίες ευνοούν το πέραν κάθε ορίου. Όταν οι τελευταίες επιβάλλονται, η αρνητική διάσταση ελκύει.

Ωρισμένοι αναλυταί, όπως π.χ. ο J. Cournut (1989, σελ. 88), θεωρούν ότι πρόκειται για αντιεπένδυση διεγέρσεων τις οποίες το Εγώ δεν αντέχει. Νομίζω όμως ότι μπορεί κανείς να δει την προβληματική αυτή και

από μία άλλη οπτική. Σκέπτομαι το αναπαραστατικό κενό, το οποίο αρχικά ισχύει για κάθε άνθρωπο, να λειτουργεί στο μεθύτερο σαν ένα βάραθρο μέσα στο οποίο οι ενορμητικές ώσεις κοχλάζουν σε απουσία αναπαραστάσεων και συναισθημάτων (Potamianou, 2001). Στην θέση των αναπαραστάσεων αναδύονται εντάσεις διάχυτες, ελεύθερο άγχος, αισθήματα του σώματος. Εικόνες και λέξεις αφανίζονται. Τέτοιες καταστάσεις προκαλούν τρόμο, αλλά για ωρισμένους ασθενείς συνθέτουν σημεία έλξεως διότι καλούν το πέραν των μορφών, το πέραν των αναπαραστάσεων, το εκτός των επενδύσεων που οριοθετούν. Θα έλεγα : σε μία προσπάθεια του Εγώ να κρατηθεί στην πεποίθηση ότι ελέγχει τον κόσμο, ακόμη και στην διάλυσή του και στον μορφολογικό αφανισμό.

Υπάρχουν βεβαίως περιπτώσεις κατά τις οποίες το Εγώ φαίνεται να χάνει τον έλεγχο και να υφίσταται παθητικά όσα ζει. Όταν κάθε άρνησις διαταράσσει τον ψυχισμό, είτε επειδή οι συμβιωτικές επιθυμίες είναι πολύ ισχυρές, είτε διότι οι ταυτίσεις κρατούν το αρνητικό σε καταστολή, δηλαδή δεν επιτρέπουν έκφραση αρνητικών εκδηλώσεων. Το Εγώ απλώς υφίσταται όσα συμβαίνουν. Οι αρνητικές διαστάσεις εγγράφονται σε ενέργειες εναντίον εαυτού που αναλαμβάνονται από το σώμα. Το σώμα δηλώνεται αρνητικό στην ευχαρίστηση της λειτουργίας του, στην απόλαυση της σεξουαλικής σχέσεως , στην ελευθερία της συμμετοχής σε δραστηριότητες , ενώ το Εγώ εμφανίζεται αθώο κάθε σχετικής γνώσεως. Αγνοεί πλήρως την προβληματική.

Με όλα αυτά ένα πάντως είναι σαφές : η ενέργεια που έχει πηγή το σώμα, σε προϊούσα φορά αλλάζει ποιότητα στο ψυχικό επίπεδο, αφού μια τυφλά επαναλαμβανόμενη ενστικτώδης δύναμις τίθεται υπό την αιγίδα της αρχής της ικανοποιήσεως έχοντας στόχο εξωτερικά αντικείμενα ή τον εαυτό μας. Επενδύοντας εξωτερικά μορφώματα, όπως και εσωτερικά, εκφράζεται ως ερωτισμός ή ως επιθετικότητα, δηλαδή ως ώσεις συνδέουσες. Στην αντίθετη φορά οι επενδύσεις εγκαταλείπονται και δηλώνονται αποσυνδέσεις και αποεπενδύσεις.

Τα παράγωγα λοιπόν της ενέργειας υπόκεινται σε συνεκτικές ή σε διαχωριστικές ενεργειακές δονήσεις μέσα μας. Κατά την γνώμη μου με το θέμα αυτό συνδέεται η έννοια της «αδιάφορης ή ουδέτερης ενέργειας» για την οποία μίλησε ο Freud στο κείμενο για το ναρκισσισμό του 1914 και το 1923 στο κείμενο για το Εγώ και το Εκείνο. Ο Freud αναφέρεται σε δυναμικό διαθέσιμο για επιπλέον συνδέσεις που αφορούν τα αντικείμενα ή το Εγώ ευνοώντας μετατοπίσεις και μετουσιώσεις. Αλλά το δυναμικό μπορεί να παραμένει και εκτός μετατροπής σε σχηματισμό ενορμητικό. Μπορεί επίσης να εμπλέκεται σε αρνητικούς μετασχηματισμούς, ακυρώνοντας ό,τι έχει συντελεσθεί.

Ο Freud χρησιμοποίησε έναν όρο ο οποίος δείχνει την διαδρομή της ενέργειας προς την ψυτικοποίηση, αλλά και την πιθανότητα να παραμένει ή ενέργεια σε επίπεδο εκτός ποιοτικών χαρακτηρισμών, οπότε ευνοούνται τα περάσματα σε πράξεις και οι σωματικές συμπτωματολογίες ως σημεία ενεργειακών δεσμεύσεων. Εάν και αυτά αποτύχουν, η παλινδρόμησης συνεχιζόμενη μπορεί να φθάσει σε διάρρηξη της ενότητας και της συνοχής της ψυχοσωματικής μονάδος, δηλαδή σε αποδιοργάνωση.

Όταν μιλάμε για διόδους και για οργάνωση ενεργειακών ώσεων στα διάφορα πεδία της νοήσεως, της συμπεριφοράς ή του σώματος, μιλάμε για δυναμική δραστηριότητα της οποίας οι εκφράσεις αλλάζουν στα τρία επίπεδα. Επιβάλλεται λοιπόν η ερώτηση : ποιες οι σχέσεις μεταξύ των πεδίων και των μορφών ;

Κάποιοι συσχετισμοί είναι αναπόφευκτοι. Π.χ. σωματικές λειτουργίες όπως τρώω, αποβάλλω ή συγκρατώ, φέρνουν στον νου εκδηλώσεις που ανήκουν σε άλλα επίπεδα, όπως π.χ. είναι οι φαντασιώσεις ενσωματώσεως, ή οι δυσκολίες στην εκφορά σκέψεων και λόγου, η λογόρροια, οι συρρικνώσεις του Εγώ.

Ο P. Marty έλεγε ότι τα όρια μεταξύ σώματος και ψυχισμού είναι πολύπλοκα και η Ψυχοσωματική επιχειρεί την διερεύνηση διόδων μεταξύ τους στις ατομικές οργανώσεις, όπως και στις αποδιοργανώσεις.

Προσθέτω ότι η Ψυχανάλυσις ανέλαβε το βαρύ έργο της εισαγωγής στην Ψυχοσωματική των δύο όψεων της ενορμητικής δραστηριότητας, ζωής / έρωτος και θανάτου / καταστροφής. Έτσι σώμα και ψυχισμός εξετάζονται είτε ως καταθέται ιχνών προηγούμενων εμπειριών που συντηρούνται, είτε ιχνών που χάνονται και η ψυχοσωματική ενότης αναδεικνύεται ως σύνολο διατρεχόμενο από αλληλουχίες κινήσεων που άλλοτε συναντώνται και άλλοτε απομακρύνονται, που υπόκεινται σε αλληλοδιεισδύσεις, αλλά και σε αντιστάσεις ως προς τις προσεγγίσεις.

Θα αναφερθώ τώρα σε κάποιες επιπλέον σκέψεις που αφορούν την Ψυχοσωματική και την Ψυχανάλυση.

Ψυχοσωματική : Το εννοιολογικό αγκάλιασμα των δύο όρων συνθέτει μία ενότητα. Η εννοιολογική πρόσδεσις σώματος και ψυχισμού υπερβαίνει την απλή συνάφεια, αφού καθορίζει την λειτουργία ενός συνόλου, έστω και εάν η διατήρησις των δυο όρων ψυχή / σώμα στον τίτλο σηματοδοτεί το ότι υπάρχουν και διαφορές.

Η έννοια της ψυχοσωματικής ενότητος συστεγάζει διαφορές σε ποιότητα και σε τρόπο λειτουργίας μεταξύ των τάξεων του σωματικού και του ψυχικού. Στο σωματικό / οργανικό επίπεδο η ενέργεια που τροφοδοτεί την δραστηριότητα του εγκεφάλου, των νευρο-συστημάτων και την αισθητηριο-κινητικότητα υπόκειται σε φυσιο-χημικές διαδικασίες. Στην τάξη του ψυχικού εκφράζεται με ώσεις οι οποίες ως ψυχικές κινήσεις συμπυκνώσεων και μετατοπίσεων συγκροτούνται σε αναπαραστάσεις και σε συναισθήματα οργανωμένα κατά τις πρωτογενείς και δευτερογενείς διαδικασίες.

Αναμφιβόλως οι εκκρίσεις επινεφριδίνης είναι άλλης τάξεως από τις εκρήξεις φωνών που ανήκουν στο πεδίο της συμπεριφοράς ή από την καταφυγή διαφορές σε αυτο-ηρεμιστικές δραστηριότητες. Επίσης είναι άλλης τάξεως από την παραγωγή μιας φαντασιώσεως. Και οι τρεις διαδικασίες καταλήγουν σε εκφορτίσεις, αλλά στην πρώτη δεν υπάρχει

συμβολική και αναπαραστατική συμμετοχή · η δεύτερη εμπλέκει κυρίως πράξεις · η τρίτη θέτει επί σκηνής τον πλούτο του νοητικού.

Ξέρομε ότι το ψυχικό βρίσκεται εν σπέρματι στο βιολογικό. Η εξέλιξις του όμως έχει έναν χαρακτήρα ιδιάζοντα στον χώρο των ανθρώπων γιατί συνδυάζεται αφ' ενός με την μετατροπή της ωμής ενέργειας σε ενόρμηση που έχει στόχους και αφ' ετέρου με την ανάπτυξη του λόγου και της συνειδήσεως περί εαυτού και περί των άλλων, την οποία ο λόγος στηρίζει.

Θα έλεγα ότι οι σχέσεις σώματος / ψυχής ενέχουν την παραδοξότητα της αναφοράς ταυτοχρόνως σε άρθρωση και σε ετερογένεια.

Ο Freud βεβαίωνε ότι η βάση του ψυχισμού βρίσκεται στο βιολογικό. Αναφερόταν στην ενόρμηση που ξεκινά από το σώμα, προσθέτοντας όμως ότι «δεν γνωρίζουμε με ποια μορφή», αν και μιλά για τις διεγέρσεις. Σήμερα παραμένομε πάντα μακριά από την δυνατότητα της αναφοράς σε σαφείς αιτιότητες που θα συνέδεαν όσα συμβαίνουν στα δυο πεδία, ψυχικό και σωματικό, και θα ήταν αποδεκτές από όσους ασχολούνται με αυτά, (βιολόγους, νευρολόγους, παθολόγους, ψυχολόγους και ψυχαναλυτάς). Ξέρομε π.χ. ότι το συναίσθημα μπορεί να πλημμυρίσει το σώμα· όμως οι διαδρομές που ακολουθούνται από τα ρεύματα των συγκινήσεων και των συναισθημάτων στον ψυχικό χώρο και στον σωματικό δεν είναι οι ίδιες.

Η ιδιαιτερότης του ψυχισμού υπογραμμίζεται από τις έννοιες : ενόρμησις · σχέσις με τα αντικείμενα · μηχανισμοί αμύνης · ευχαρίστησις (που είναι πέραν της απλής ικανοποιήσεως αναγκών). Αυτές οι έννοιες δεν υπάρχουν σε άλλους γνωστικούς χώρους.

Αν και η Ψυχανάλυσις, όπως και η ονομασία το μαρτυρεί, στοχεύει κυρίως τα της ψυχικής ζωής, ωστόσο η διαπλοκή των στοιχείων που τελικά συνθέτουν την ψυχοσωματική ενότητα δεν επιτρέπει στον ψυχαναλυτικό λόγο να μένει ξένος προς τα σωματικά γεγονότα ούτε όταν

τα σωματικά ανήκουν στην κατηγορία της σωματικής μετατροπής, ούτε ακόμη και όταν ψυχισμός και σώμα φαίνεται σαν να ακολουθούν ανεξάρτητες διαδρομές.

Το σώμα δεν έχει λόγο. Όμως στην γλώσσα του Ομήρου – το έχω αναφέρει – είναι «σημάντωρ». Δεν λέει, αλλά σημαίνει.

Η ψυχανάλυσις δεν αγνοεί τα σημαινόμενα, γιατί δεν είναι απλώς μία θεραπεία που αφορά δυσκολίες στις διαπροσωπικές σχέσεις, ανασφάλειες, διαταραχές της σκέψεως, αναστολές κ.ο.κ.. Είναι θεώρησις του πώς δομείται ο ανθρώπινος ψυχισμός και πώς λειτουργεί «εν σώματι» και σε σχέση με το περιβάλλον. Ποιες δυνάμεις τον κινούν · ποιες επιθυμίες τον σύρουν · σε ποιες στιγμές ;

Ως πορεία αναγνώρισεων η ψυχανάλυσις προτείνει μία διαδρομή μέσω της οποίας οι αντιθετικοί πόλοι της ταυτότητος και της ετερότητος αναδύονται μέσα στην ψυχοσωματική οντότητα. «Εγώ και όσα μου είναι ξένα· αυτά που εγώ δεν γνωρίζω / Αυτά που αναγνωρίζω και αποδέχομαι».

Ασφαλώς η ψυχανάλυσις είναι λόγος περί των αντιθέσεων, των αντιφάσεων, των ανατροπών, των συνδέσεων και αποσυνδέσεων στον χώρο των ψυχικών διαδικασιών· όμως αυτές οι διαδικασίες δεν μένουν ξένες προς τις πράξεις και τις σωματικές εκδηλώσεις, αφού το σώμα ταυτοχρόνως είναι αλλότριο για την ανθρώπινη σκέψη και σιωπηρό ως προς το νόημα, αλλά είναι και το οικείο που δονείται από όσα ζω.

Θα έλεγα ότι ο ψυχαναλυτικός λόγος καταφάσκει σε μία οντότητα που αναγνωρίζεται ως σύνθεσις, ακόμη και όταν αναδύεται το διχαστικό της δυναμικό. Το σημαντικό και το σημαίνον για την ψυχανάλυση είναι ποιες λύσεις βρίσκει η ενότης αυτή όταν χειρίζεται διεγέρσεις, ώσεις επιθυμιών, συνδέσεις ή αποσυνδέσεις.

Γι' αυτό θεωρώ ότι η ψυχανάλυσις είναι ποίησις εαυτού, λόγος που ποιεί εκείνον που τον χρησιμοποιεί.

Και εδώ τίθεται ένα ερώτημα : Το ψυχαναλυτικό πλαίσιο έχει ωρισμένες απαιτήσεις και θέτει ωρισμένους όρους : να λέει ο αναλυόμενος

όσα έρχονται στην σκέψη του· να αφήνεται στην ελευθερία των συνειρμών· ή προσοχή να κυμαίνεται · να αποδέχεται την στροφή επί εαυτού, χωρίς η παρουσία του άλλου να τον δεσμεύει.

Εάν το πλαίσιο δεν είναι ανεκτό, ο ψυχισμός λειτουργεί με αντιστάσεις, με περάσματα σε πράξεις, με προσπάθειες να αποφύγει επώδυνες αναγνωρίσεις. Ακυρώνεται τότε η ιδέα της ψυχαναλυτικής προσεγγίσεως ;

Ασφαλώς τέτοιες συνθήκες απαιτούν αλλαγές, όπως π.χ. την θέση της οπτικής επαφής αντί του ντιβανιού, ώστε να μην ευνοούνται βίαιες παλινδρομήσεις. Επίσης επιβάλλεται προσοχή ως προς την διατύπωση των παρεμβάσεων του ψυχαναλυτού, προκειμένου αυτές να μην αποβούν τραυματικές. Ωστόσο δεν νομίζω ότι οι απαιτούμενες τροποποιήσεις μεταλλάσσουν τον βασικό στόχο του ψυχαναλυτικού λόγου που είναι η προσπάθεια στροφής της προσοχής του θεραπευομένου στις παραγωγές του ασυνειδήτου, στο λανθάνον, στις φαντασιώσεις, στα περάσματα σε πράξεις, όπως και στις αστοχημένες ενέργειες.

Όλα αυτά βεβαίως λαμβάνοντας υπ'όψιν τις δυνατότητες κάθε περιπτώσεως, γιατί όταν η πραγματικότητας βαραίνει περισσότερο από την φαντασίωση, όταν οι επενδύσεις των εσωτερικών αντικειμένων δεν κρατούν, όταν οι αντιληπτική πραγματικότητας επιβάλλεται, η στήριξης που παρέχει στους θεραπευομένους η παρουσία του ψυχαναλυτού προέχει της ερμηνευτικής δραστηριότητας.

Με αυτά τα δεδομένα θα προεκτείνω το προηγούμενο ερώτημα : Η ψυχαναλυτική προσέγγισης – η οποία απαιτεί την στροφή επί εαυτού και την προσπάθεια να αναλάβει κανείς τα ψυχικά και σωματικά του δεδομένα μέσω της εργασίας που πραγματοποιεί μαζί με έναν άλλον – είναι χρήσιμη σε άτομα των οποίων η συμπτωματολογία χαρακτηρίζεται ως «ψυχοσωματική»; Θα μπορούσε κανείς να πει όχι, αφού οι ψυχαναλυτικές ερμηνείες απευθύνονται σε θεραπευομένους των οποίων η ψυχική ζωή βασίζεται σε συνδέσεις αναπαραστάσεων πράγματος με αναπαραστάσεις

λέξεων και εστιάζεται σε αναζητήσεις ευχαριστήσεως στις σχέσεις με τα αντικείμενα. Αντίθετα η πραγματικότητα των λεγόμενων «ψυχοσωματικών» ασθενών διαμορφώνεται κυρίως από ψυχαναγκασμούς επαναλήψεων, ναρκισσικές ενασχολήσεις, σωματικές εμπλοκές, στοιχεία που λίγο κινητοποιούν την σκέψη των θεραπευομένων εν σχέσει με ερωτήματα που αφορούν το πώς και το γιατί αυτής της διαμορφώσεως. Ως εκ τούτου οι ερμηνείες του ψυχαναλυτού μπορεί να αποτελέσουν για τον θεραπευόμενο εισβολή τραυματική και, όπως συχνά έχει λεχθεί, μπορεί να οδηγήσουν σε εκφορτίσεις εντάσεων απ'ευθείας στο σώμα χωρίς νοητική διαμεσολάβηση.

Όμως θα πω ότι δεν θεωρώ ακριβές αυτό που συχνά τονίζεται: ότι η νοητική λειτουργικότητας των ατόμων που υπόκεινται σε σωματικές εκφορτίσεις παρουσιάζει ελλείματα. Πράγματι σε πολλές περιπτώσεις αυτό ισχύει. Σε άλλες όμως παρατηρεί κανείς ότι οι σωματικές εγγραφές συνδέονται με ωρισμένου τύπου εντάσεις, ενώ κατά τα άλλα η νοητική ζωή των θεραπευομένων δεν είναι πτωχή. Εδώ, ο κίνδυνος των σωματοποιήσεων συνδέεται με στικτικές απορρυθμίσεις του ψυχικού δυναμικού και οι νευρωτικές διευθετήσεις δεν απουσιάζουν. Σωματικές διαταραχές και απουσία νοηματοδοτήσεως εμφανίζονται σε στιγμές κρίσεων.

Η διαφοροποίησις λοιπόν νευρωτικών και ψυχοσωματικών αστερισμών δεν είναι πάντοτε απλή. Η σχετική αξιολόγησις εξαρτάται από την ναρκισσική δυναμική, δηλαδή από το εάν οι λιβιδινικές ώσεις δεσμεύονται σε κύκλους που δεν επιτρέπουν ανοίγματα ή που τα δυσκολεύουν πολύ. Όσο για τις συζητήσεις περί του εάν η Ψυχοσωματική περιλαμβάνει την ψυχαναλυτική προσέγγιση ή εάν αντιθέτως η Ψυχανάλυσις καλύπτει την Ψυχοσωματική, δεν νομίζω ότι έχουν ιδιαίτερη χρησιμότητα. Κάθε προσέγγισις έχει την αυτονομία της και ταυτοχρόνως συμπληρώνει την άλλη. Σώμα και ψυχισμός υφαίνουν μαζί όλα όσα συγκροτούν την ζωή, όπως και όσα δεν την προστατεύουν.

Ένας ψυχαναλυτής με εκπαίδευση στην ψυχοσωματική έχει εμπλουτισμένες δυνατότητες παρακολουθήσεως της προβληματικής των περιπτώσεων και της εξελίξεώς τους, όπως και της αποφυγής χειρισμών που είναι δυνατόν να προκαλέσουν αιφνίδιες παλινδρομήσεις. Βέβαια υπάρχουν ακτές τις οποίες δεν μπορεί κανείς να πλησιάσει με οποιαδήποτε καιρό, γιατί οι τρικυμισμένες θάλασσες δεν το επιτρέπουν. Άλλες φορές η είσοδος των λιμανιών είναι προσεγγίσιμη γιατί ο καιρός είναι πιο ευνοϊκός. Στην κρίση του ψυχαναλυτού εναπόκειται – και γι' αυτό η εκπαίδευσίς του έχει τόση σημασία – να σταθμίσει **α)** πόσο ή εκτός των ψυχικών διεργασιών εκδηλώσεις ενός θεραπευομένου κρατούν τον χώρο **β)** το εάν το προσυνειδητό μπορεί να κινητοποιηθεί χωρίς τραυματικές επιπτώσεις, με τί ρυθμούς, με ποιες μορφές επικοινωνίας. Στα ερωτήματα αυτά ο ψυχαναλυτής μπορεί να στοιχειοθετήσει κάποιες απαντήσεις παρεμβαίνοντας όχι με ερμηνείες, αλλά εισάγοντας ωρισμένες ερωτήσεις κατά τις συνεντεύξεις με τους ασθενείς. (Μου λέτε ότι ...Μπορεί να σκεφθούμε μήπως...;) Χωρίς να θεωρεί, βέβαια, ότι μπορεί να ελέγξει κάθε αβεβαιότητα και να σβύσει τις αναρωτήσεις.

Ένα ακόμη ερώτημα θα θέσω και σε εμάς εδώ.

Πόσο είμαστε διατεθειμένοι να δεχθούμε ότι, ανεξαρτήτως της προβληματικής της κάθε περίπτωσης, η ψυχαναλυτική ακρόασις και η ψυχαναλυτική πράξις παραμένουν χρήσιμες, εάν ο ψυχαναλυτής έχει καταστεί ικανός να σταθμίζει τον χρόνο και την μορφή που θα δώσει στις παρεμβάσεις του, υιοθετώντας, όταν είναι ανάγκη, και αλλαγές του πλαισίου. Σήμερα η αναλυτική εργασία επί εαυτού και η εκπαίδευσις – που καθιστούν έναν ψυχαναλυτή μέσω της γνώσεως εαυτού ικανόν να παρακολουθήσει εκείνον που ζητάει την βοήθειά του – αποκτούν αξία αυξανόμενη λόγω του ότι η Ψυχανάλυσις έχει επεκτείνει το πεδίο των δραστηριοτήτων της.

Η ψυχαναλυτική ακρόασις πασχίζει σήμερα να αρθρωθεί ένας λόγος όχι μόνον εκεί που υπάρχει νόημα, έστω και αν το νόημα παραμένει

λανθάνον ή διαψεύδεται ή έχει υποστεί διχοτομήσεις. «Επιζητεί και να γεννήσει, να διαμορφώσει νόημα εκεί που νόημα δεν υπάρχει». (Botella, C. 2016). Προ ετών είχα προσπαθήσει να δείξω (2008γ) με ποιο τρόπο οι ψυχαναλυτικές κατασκευές είναι δυνατόν να χρησιμοποιήσουν σωματικά δεδομένα στερούμενα νοήματος, όπως και στοιχεία της συμπεριφοράς, ως προπομπούς φαντασιώσεων καθιστώντας έτσι το σώμα και τις πράξεις μέρος της ψυχικής πραγματικότητας. Οι σωματικές εμπειρίες, όπως και οι πράξεις, χάρις στις παρεμβάσεις του ψυχαναλυτού γίνονται ελκυσταί φαντασιώσεων, θέτοντας τις διεγέρσεις υπό την αιγίδα της αρχής της ευχαριστήσεως. Οι συνδέσεις που πραγματοποιούνται, τείνουν να εντάξουν τις ωμές φορτίσεις σε νοητικά μορφώματα τα οποία έχουν αξία οργανωτική για το Εγώ. Κρατούν και συγκρατούν τις φορτίσεις. Συγκροτούν μορφές. Χωρίς να ξεχνούμε, βεβαίως ότι τα συνδεόμενα υπόκεινται, όπως έλεγε ο αρχαίος φιλόσοφος Αναξαγόρας , και σε απομείξεις.

Θεωρώ ότι η ψυχανάλυσις συνθέτει ένα νήμα, το οποίο διατρέχει τους χώρους της ψυχοσωματικής υπογραμμίζοντας πλάνες, παραλείψεις, περάσματα και αναθέσεις, μεταβιβάσεις και ανατάξεις όσων συνθέτουν την ανθρώπινη ύπαρξη, αναδεικνύοντας την πολυσημία των γεγονότων και των βιωμάτων. Κατά τις δυνατότητες κάθε ατόμου στοχεύει το θετικό και το αρνητικό που μας κατοικεί, ενώ ο ψυχαναλυτικός στοχασμός δρα, θα έλεγα, ως πλαίσιο, το οποίο μας επιτρέπει να αποδεχθούμε ότι φερόμεθα από ποικίλους ελκυστάς, όντας εμείς οι ίδιοι φορείς ώσεων αντιθετικών.

Για «λόγον ψυχής αύξοντα» (εδάφιο 115) μιλούσε ο Ηράκλειτος ¹ και για «αρμονία αφανή» που είναι «φανερής κρείττων» (εδάφιο 54). Λόγος που αυξάνει για όσα είναι φανερά, αλλά και για τα αφανή.

¹ Bollack , J. – Wismann H. (1972) «*Héraclite ou la séparation* », Paris, Ed. de Minuit

Ο λόγος του Ηρακλείτου ταιριάζει στην ψυχανάλυση. Η αναζήτηση της είναι ατέρμων και πιστεύω ότι σήμερα βαδίζουμε σε μονοπάτι που ξανοίγει σε ορίζοντες που ολοένα πλαταίνουν.

Μένει να ευχηθούμε να είναι η πορεία καλή.

Φεβρουάριος 2018

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bion, W. (1965) : «*Transformations*», Λονδίνο, Heinemann.
- Botella, C. et S. (2001) : «*La figurabilité phychique* », Παρίσι-Λωζάνη, Delachaux et Niestlé
- Botella, C. (2016) : «*Mémoire sans souvenirs*», *Rev. Fr. Psychosom.*, 50, Παρίσι, PUF
- Cournut, J. (1989) : « Les deux contre-investissements de l'excitation», *Nouv. Rev. Psychan.*, 39, Παρίσι, Gallimard
- Fain, M. (1994) : «*Troubles somatiques et remaniements psychiques*» *Rev. Fr. Psychosom*, 5, Παρίσι, PUF
- Ferenczi, S. (1934) : «*Réflexions sur le traumatisme*» εις Œuvres complètes, τομ. 4., Παρίσι, Payot
- Freud, S. (1914) : «*On Narcissism – An introduction* », St. 14
_____ (1915): «*Instincts and their Vicissitudes*», St. E. 14
_____ (1920): «*Beyond the Pleasure Principle*», St. E. 18
_____ (1923): «*The Ego and the Id*». St.E.19
_____ (1940): «*An Outline of psycho-analysis*», St. E. 23
- Green, A. (1993) : «*Le travail du négatif*», Παρίσι, Éditions de Minuit
- Marty, P. (1980) : «*L'ordre psychosomatique*», Παρίσι, PUF

- Potamianou, A. (2001) : «*Le traumatique. Répétition et élaboration*»,
 Παρίσι, Dunod. Ελλην. μεταφρ. «*Το Τραυματικό*»,
Επανάληψις και διεργασία, Αθήνα, Εστία, 2005
- _____ (2008a) : «*Frappes et battements d'excitation*», *Rev. Fr.*
Psychosom. 33, Παρίσι, PUF
- _____ (2008β) : «*Entre le psychique et le somatique : construire*»,
Bull., S.P.P., 87, Παρίσι
- _____ (2016) : «*Donner forme, figurer, représenter*», *Rev. Fr.*
Psychosom. 50, Παρίσι, PUF
- Smadja, Cl. (2008): «*Les modèles psychanalytiques de la*
psychosomatique», Παρίσι, PUF
- Winnicott, D.W. (1969) : «*The use of an object* », *Intern. Journ. Psychoan.*
 50
- _____ (1974): «*Fear of breakdown*», *Intern. Rev. of Psychoan. τομ.*
 1